

MARZENA RACHWALSKA*

PIELGRZYMI I CZCICIELE ŚW. ANNY W JEJ SANKTUARIACH W OJCZYŹNIE CHRYSYUSA

PILGRIMS AND WORSHIPPERS OF ST. ANNA IN HER SANCTUARIES IN THE HOMELAND OF CHRIST

Abstract: The article attempts to show the places of worship of St. Anna in the homeland of Jesus Christ. Historical and archaeological research provides knowledge on this subject. Using the scientific sources, the essence of pilgrimage to holy places will be presented as well as extremely historical places of worship commemorating the life of St. Anna. These places include: the House of Joachim and Anna in Jerusalem, Sepphoris and the monastery of St. George. The article will indicate two traditions related to the life of St. Anna: Jerusalem and Galilee. In the Catholic Church, the tradition of pilgrimages to holy places has been known since the beginning of early Christianity. Walking in the footsteps of the Savior and His saints allows you to enter into the inner transformation of the pilgrim heart through penitential and ascetic practices. Pilgrims and worshippers go to St. Anna to reach the source and experience her intercession and grace.

Keywords: St. Anna, Holy Land, Jerusalem, Sepphoris, St. George of Kosiba, the Jerusalem tradition, the Galilean tradition, pilgrims and worshippers.

Dla chrześcijan niezwykle istotne, a nawet nadrzędne znaczenie ma obecność Jezusa na ziemi – wcielenie się Słowa Bożego. To właśnie wcielenie Słowa Bożego przybliżyło nas do samego Boga. Musimy pamiętać, że Jezus miał rodzinę – opiekę, wychowanie, byt – tak jak każdy inny człowiek. Był podobny do ludzi we wszystkim oprócz grzechu (por. Hbr 4,15). Doświadczał różnych uczuć i emocji.

* Marzena Rachwalska – doktorantka Papieskiego Wydziału Teologicznego we Wrocławiu; e-mail: m.rachwalska33@gmail.com.

Każda jego pielgrzymia droga miała znaczący cel i przynosiła obfite owoce. Jak to się zaczęło? Kim była rodzina Zbawiciela? Maryję i Józefa nieco już poznaliśmy, warto więc zrobić krok dalej i przyjrzeć się osobie św. Anny – mamie Maryi, o której ewangelie nic nie wspominają. Źródłem wiedzy stają się natomiast apokryfy oraz badania archeologiczne prowadzone w Ziemi Świętej. Myśląc o badaniach biblistów, archeologów, znawców geografii Ziemi Świętej, możemy wspomnieć chociażby dwa nazwiska: Bellarmino Bagattiego¹ i Pietro A. Kaswaldera².

Dziś do miejsc związanych z kultem św. Anny pielgrzymują chrześcijanie z całego świata. Do takich miejsc należą: kościół św. Anny w Jerozolimie, starożytne miasto Seforis oraz klasztor św. Jerzego.

Spróbujemy więc omówić miejsca kultu, które są tradycyjnie związane ze św. Anną, w oparciu o badania archeologiczne i źródła historyczne. Badania te pozwolą nam ustalić, poznać i usystematyzować miejsca kultu oraz przybliżyć postać św. Anny. Przeanalizujemy dwie tradycje: jerozolimską i galilejską.

W artykule, posługując się metodą pozytywną, wyjaśnimy pojęcia: pielgrzymi i czciciele, przechodząc do konkretnych miejsc, w konkretnym geograficznym wymiarze oraz wskazując na tradycję pielgrzymowania w chrześcijaństwie i jego znaczący aspekt. Powołując się na wypowiedzi papieża Jana Pawła II oraz kard. Achille Silvestriniego, wskażemy na doniosłość i wartość miejsc kultu chrześcijańskiego i związanego z tym pielgrzymowania.

Od samego początku miejsca święte były objęte szczególną opieką i kultem. Są one „świadkami” bardzo istotnych wydarzeń, które miały wpływ na bieg historii. Dlatego przez wieki chrześcijanie dbali o nie i otaczali je kultem. Dla chrześcijan miejsca kultu to miejsca modlitwy, szczególnego spotkania z Bogiem, dotyczącej konkretnej sytuacji, wprowadzające w głęboką intymną przestrzeń wiary.

¹ Bellarmino Bagatti OFM (1905-1990) – archeolog. Od 1935 r. współpracował ze Studium Biblicum Franciscanum w Jerozolimie. Współtworzył biblijno-archeologiczne periodyki, które ukazują się do dnia dzisiejszego: „SBF Collectio Maior” (od 1941) oraz „SBF Liber Annuus” (od 1951). Prowadził prace archeologiczne na cmentarzu Commodilli w Rzymie (1933-1934), na Górze Błogosławieństw (1936), w sanktuarium Nawiedzenia w Ain Karem (1938), w Emaus Qubeibeh (1940-1944), w bazylice Narodzenia w Betlejem (1948), w sanktuarium Dominus Flevit na stokach Góry Oliwnej w Jerozolimie (1953-1955), w Nazarecie (1954-1971), na Górze Karmel (1960-1961), na Górze Nebo (1935), w Khirbet el-Mukharryat (w różnych latach). Był cenionym przewodnikiem po Ziemi Świętej. Jego opracowania dotyczące judeochrześcijan i apokryfów doczekały się licznych tłumaczeń. Por. <https://www.wikiwand.com/pl/Bellarmino_Bagatti> [dostęp: 13.11.2021]; *Cascina Terme, Lari, Un Uomo di Pace. Padre Bellarmino Bagatti* (1905-1990). Custodia di Terra Santa 2002.

² Pietro A. Kaswalder OFM (1952-2014) – wykładał egzegezę Starego Testamentu i geografii biblijną w Studium Biblicum Franciscanum w Jerozolimie. Publikował opracowania egzegetyczne, historyczne, geograficzne i archeologiczne. Oprócz różnych artykułów w czasopiśmie „Studium Liber Annuus” wraz z Edizioni Terra Santa opublikował: *The Land of the Promise. Elementy geografii biblijnej* (2010), *Galilea, kraina światła. Geograficzny, historyczny i archeologiczny opis Galilei i Golanu* (2012), *Biblijne wycieczki po Ziemi Świętej* (2016). Por. <<https://www.edizioniterrasantait/shop/galilea-terra-della-luce/>> [dostęp: 13.11.2021].

Zadaniem chrześcijan jest zatrzymanie się nad tymi miejscami, które mają znaczenie symboliczne. Tak jest do dziś i życzymy sobie, aby ta tradycja była przekazywana na kolejnym pokoleniom.

1. ISTOTA PIELGRZYMOWANIA DO MIEJSC ŚWIĘTYCH ZWIĄZANYCH Z KULTEM ŚW. ANNY

Pielgrzymowanie w tradycji chrześcijańskiej posiada głęboki sens i znaczenie dla wzrostu duchowego człowieka. Jest darem Boga. Poprzez nawiedzanie miejsc świętych możliwa staje się medytacja i kontemplacja miejsc związanych z tajemnicą historii zbawienia w rzeczywistym położeniu geograficznym. Św. Jan Paweł II w adhortacji *Ecclesia in Asia* napisał:

W Jezusie z Nazaretu Bóg przyjął cechy charakterystyczne ludzkiej natury, włącznie z nieuniknioną przynależnością człowieka do określonego narodu i konkretnej ziemi. [...] Ta konkretna, określona ziemia wraz z jej współrzędnymi geograficznymi stanowią jedną całość z prawdą ludzkiego ciała przyjętego przez Słowo³.

Ziemia Święta została więc wybrana przez Boga po to, aby w realny i uchwytny sposób mógł On ofiarować człowiekowi swojego Jednorodzonego Syna, by każdy, kto w Niego wierzy, miał życie wieczne (por. J 3,16-21). Stąd istotę stanowi wiara i życie w zjednoczeniu z Bogiem, który jest Miłością (por. 1 J 4,8). Nawiedzanie miejsc świętych jest odpowiedzią na zaproszenie Boga, który te strefy dla ludzkości przeznaczył. Św. Jan Paweł II w *Liście o pielgrzymowaniu do miejsc związanych z historią Zbawienia* (29.06.1999) napisał:

Pielgrzymka do Miejsc świętych staje się, zatem doświadczeniem niezwykle doniosłym, do którego nawiązują w pewien sposób wszystkie inne pielgrzymki [...]. Kościół, bowiem nie może zapominać o swoich korzeniach; przeciwnie, musi do nich nieustannie powracać, aby pozostać w pełni wiernym zamysłowi Bożemu⁴.

Zgodnie z projektem Stwórcy Ziemia Święta jest najważniejszym miejscem pielgrzymowania, ponieważ dokładnie w tej lokalizacji Jezus Chrystus zostawił swoje ślady, po których pragniemy kroczyć, naśladując Go.

28 marca 2000 r. kard. Achille Silvestrini, prefekt Kongregacji dla Kościołów Wschodnich, w Liście do wszystkich biskupów napisał:

³ JAN PAWEŁ II. *Adhortacja apostolska Ecclesia in Asia* (6.11.1999) p. 5. <<http://www.nauczaniejp2.pl/dokumenty/wyswietl/id/480>> [dostęp: 13.11.2020].

⁴ TENŻE. *List o pielgrzymowaniu do miejsc związanych z historią Zbawienia* (29.06.1999) p. 10. <https://opoka.org.pl/biblioteka/W/WP/jan_pawel_ii/listy/o_pielgrzymowaniu_29061999.html> [dostęp: 13.11.2020].

Miasta te oraz inne miejsca, naznaczone historyczną obecnością i pobytem w nich Chrystusa, stanowią dzisiejszy obszar Ziemi Świętej. Widziały one narodzić się pierwszego Kościoła jerozolimskiego, a dzisiaj, po ponad 2000 lat, nadal mieszkają tam chrześcijanie, pracują, studiują, uczestniczą czynnie w życiu społecznym i obywatelskim dla dobra swojej ziemi. Miejsca te nie należą jednak wyłącznie do nich, ale z racji swojej wyjątkowej świętości, są własnością całego świata chrześcijańskiego⁵.

Dziś ten świat jest za te miejsca odpowiedzialny.

Zapewne słowa św. Jana Pawła II i kard. Achille Silvestriniego pomagają nam zrozumieć wagę miejsc świętych dla chrześcijanina. Słowa te zachęcają też do prowadzenia konkretnych badań naukowych, aby Jezus Chrystus oraz związani z Nim ludzie mogli zostać umiejscowieni w jak najbardziej dokładny sposób w czasie i przestrzeni.

Skoncentrujemy się głównie na tym, co dotyczy życia św. Anny, żony Joachima, matki Najświętszej Maryi Panny oraz babci Jezusa. Introdukcją dla nas niech staną się te słowa:

Tak, więc święta i chwalebna zawsze Dziewica Maryja pochodziła z rodu Dawida. Urodziła się w miasteczku Nazaret. Wychowała się w świątyni Pańskiej w Jerozolimie. Ojciec jej miał na imię Joachim, matka zaś Anna. Rodzina ojca wywodziła się z Galilei, z miasta Nazaret, ród zaś matki z Betlejem. Życie ich było proste i prawe przed Bogiem⁶.

Powyższa treść apokryfu ukazuje tło rodzinne, które jest niezwykle istotne w hagiograficznym ujęciu prezentowanej postaci św. Anny.

2. DOM JOACHIMA I ANNY – TRADYCJA JEROZOLIMSKA

Według tradycji pierwsze miejsce czci i kultu św. Anny znajduje się w pobliżu Bramy św. Szczepana, zwanej też Bramą Lwią. W XII w. krzyżowcy wybudowali tam kościół. Wcześniej w tym miejscu znajdowała się świątynia z V w., licząca 34 m długości i 19,5 m szerokości. Dzielona była na trzy nawy, a każda z nich posiadała absydę⁷. Po odbiciu Jerozolimy przez Saladyna⁸ w 1187 r. kościół został przeznaczony na islamski meczet i szkołę koraniczną. W XIX w. został oddany francuskim

⁵ A. SILVESTRINI. *List do biskupów o Kościele w Ziemi Świętej* <https://opoka.org.pl/biblioteka/W/WR/kongregacje/kkwschodnich/ziemia_sw_2000.html> [dostęp: 13.11.2020].

⁶ *Apokryfy Nowego Testamentu. Ewangelie apokryficzne*. T. I. Red. M. Starowieyski. Kraków 2020 s. 331-341.

⁷ Por. D. BALDI. *W Ojczyźnie Chrystusa. Przewodnik po Ziemi Świętej*. Przeł. A. Kowalski. Kraków – Asyż 1982 s. 83. Istotną informacją jest, że w centrum nawy południowej jest zejście do krypty, gdzie czczony jest narodzić się Maryi.

⁸ Por. P. SOLECKI. *Saladyn i krucjaty*. Replika 2011.

zakonnikom, ci zaś odrestaurowali go i przywrócili mu pierwotny wygląd⁹. Dawniej po lewej stronie głównego ołtarza wisiał obraz Matki Bożej Ostrobramskiej oraz tablica upamiętniająca powrót polskich żołnierzy do ojczyzny w 1944 r. z napisem:

W zbrojnym pochodzie do Polski przez Ziemię Świętą uczniowie szkół podchorążych – centrum wyszkolenia Armii Polskiej na Wschodzie oddając hołd Niepokalanej w miejscu Jej narodzenia – polecają się Jej opiece na zawsze szczególnie na okres walki o wolność ojczyzny i powrotu do swych rodzin. Jerozolima 29.1.1944¹⁰.

Obok świątyni znajdują się pozostałości po sadzawce Betesda¹¹ (zwanej Owczą), przy której Jezus uzdrowił chromego od urodzenia (por. J 5,1-15). Historia sadzawki sięga do 220-195 r. przed Chr., o czym możemy przeczytać w księdze Syracha 50,3: „Za dni jego wykuty został zbiornik na wodę, sadzawka, której obwód jest jak morze”. Nazwa pochodzi od hebr. *bed hased* – «dom miłosierdzia». Określenie «sadzawka Owcza» powstało z powodu gromadzenia przy niej owiec, które przeznaczone były na ofiarę w świątyni jerozolimskiej. Sadzawka składała się z dwóch zbiorników: północnego i południowego, które pełniły rolę rytualnych mykw. Za czasów Jezusa otaczała ją pięć krużganków. Na rozkaz Hadriana¹² Rzymianie zasypali obydwie zbiorniki, a w ich miejscu postawili posąg boga Asklepiosa, któremu oddawali cześć jako uzdrowicielowi. W V stuleciu teren przeszedł na własność chrześcijan. Archeolodzy odkryli w tym miejscu szczątki kościoła paralityka, który wzniesiono w V w.¹³

W Protoewangelii Jakuba z II w. czytamy o narodzeniu Maryi:

I wypełniły się jej miesiące około sześciu. W siódmym zaś miesiącu porodziła Anna i rzekła do położnej: Co porodziłam? I rzekła położna: Dziewczynkę. I rzekła Anna: W tym dniu dusza moja została wywyższona. I ułożyła ją. Gdy zaś wypełniły się dni, została oczyszczona Anna ze swej nieczystości i poczęła karmić piersią dziecko i nazwała je imieniem Maryja¹⁴.

⁹ Por. R. RUBINKIEWICZ. *Jerozolima*. W: *Encyklopedia katolicka*. T. 7. Lublin 1997 kol. 1192.

¹⁰ D. BALDI. *W Ojczyźnie Chrystusa* s. 83-84.

¹¹ Por. E. STANIEK. *Przy sadzawce Betesda*. Kraków 2001.

¹² Por. A. BIRLEY. *Hadrian*. Taylor&Francis Ltd 2000.

¹³ Por. M. ROSIK. *Kościół św. Anny Jerozolima*. <<http://www.mariuszrosik.pl/?p=7521>> [dostęp: 31.10.2020]. Mariusz Rosik (ur. 5.05.1966) – od 1993 r. kapłan archidiecezji wrocławskiej. Odbywał studia w Rzymie i Jerozolimie. Profesor Papieskiego Wydziału Teologicznego i Uniwersytetu Wrocławskiego. Prowadzi badania naukowe Nowego Testamentu, zajmuje się starożytną historią Żydów, interesuje się relacją judaizmu i chrześcijaństwa w czasach narodzin Kościoła. <http://www.mariuszrosik.pl/?page_id=73> [dostęp: 31.11.2020].

¹⁴ *Apokryfy Nowego Testamentu* s. 272.

3. SEFORIS – TRADYCJA GALILEJSKA

Drugim bardzo ważnym miejscem pielgrzymowania i kultu św. Anny jest Seforis¹⁵. Miejsce związane z historią judaizmu rabinicznego, położone jest 6 km na północny zachód od Nazaretu. Biblia nie wspomina o tym mieście, jednak według starożytnej tradycji chrześcijańskiej właśnie tu urodzić się miała św. Anna, matka Najświętszej Maryi Panny. Natomiast w tradycji wczesnochrześcijańskiej deklaruje się Seforis jako miejsce narodzenia Maryi. Hebrajska nazwa miasta brzmi: Cip-pori (Zippori), natomiast pod panowaniem rzymskim znano je jako Diocezarea, na cześć Augusta¹⁶.

Seforis jest niezwykle ważnym miejscem w tradycji żydowskiej, ponieważ to tutaj w III w. została zebrana i skodyfikowana Miszna (zbiór tradycji ustnych w żydowskim prawie religijnym). Dzieło to zostało stworzone pod kierunkiem rabina Jehudy ha-Nasiego (Jehuda Książę). Niezwykle istotne jest to, iż na terenie górnej części miasta wykopaliska archeologiczne ujawniły pozostałości po żydowskiej osadzie. Odkopano tam wiele łaźni rytualnych. Po drugiej stronie wzgórza odnaleziono wykopaliska wskazujące na ruiny ogromnej, luksusowej willi rzymskiej. W nich zaś znajduje się jedna z najpiękniejszych mozaikowych podłóg w Izraelu – rozmaite motywy pogańskie przedstawiające życie Dionizosa.

Józef Flawiusz¹⁷, żydowski historyk pochodzący z rodu kapłańskiego, w swoich pismach wskazuje, że miasto, które nazwał „perłą całej Galilei”, powstało około I w. przed Chr. Z pewnością zostało zbudowane na wzór rzymsko-greckiej architektury. Badania archeologiczne wykazały istnienie na jego terenie obszernego pałacu, rynku oraz teatru z miejscem dla około 3 tys. widzów. W mieście były szerokie ulice i miejsca pożytku publicznego, w których rozwijało się życie kulturalne i edukacyjne.

W 363 r. trzęsienie ziemi spowodowało całkowite zniszczenie miasta¹⁸. Dopiero czasy wypraw krzyżowych sprawiły, że pojawiły się tu ponownie budowle. Wzniesiono twierdzę oraz bazylikę św. Anny. Dziś te potężne ruiny kościoła św. Anny o trzynawowej strukturze zostały odnowione. Obecnie Zgromadzenie Córek św. Anny prowadzi przy bazylice sierociniec i centrum edukacyjne¹⁹.

¹⁵ Por. D. BALDI. *W Ojczyźnie Chrystusa* s. 291.

¹⁶ Por. M. ROSIK. *Kościół św. Anny*.

¹⁷ Por. M. STAROWIEYSKI. *Józef Flawiusz*. W: *Encyklopedia katolicka*. T. 8. Lublin 2000 k. 168-169.

¹⁸ Por. D. BALDI. *W Ojczyźnie Chrystusa* s. 291.

¹⁹ Charyzmat Córek św. Anny polega na ewangelicznym ubóstwie i macierzyństwie. Dom św. Anny powstał dzięki pomocy franciszkanów w 1925 r. W sierocińcu przebywa około 70 dzieci. Zostają tam umieszczone przez rząd izraelski, jeśli rodziny znajdują się w trudnej sytuacji. Dzieci uczą się w szkole w Seforis, a w Domu siostry zapewniają im wychowanie, pomoc w nauce oraz naukę języka angielskiego. Dużą zaletą tego miejsca jest boisko do gry, plac zabaw oraz piękne

Historia Józefa, który pochodził z rodu Dawida (por. Łk 3,23-38), mówi, że przeniósł się on do Nazaretu w poszukiwaniu pracy. Mógł też znaleźć się w tam, ponieważ Żydzi, chcąc ratować swoją religię, przenieśli się z Judei do Galilei, aby podtrzymać w wierze Żydów mieszkających pośród pogan. W samej Ewangelii Galilea jest nazywana Galileą pogan. Tak, więc Józef mógł się znaleźć w Nazarecie z dwóch powodów: albo szukał pracy, albo przeniósł się tam z rodziną. Dokładnie w tym czasie powstawało miasto, które później zostało nazywane „perłą Galilei” – Seforis.

Narodziny Maryi w Seforis wyjaśniałyby nam, dlaczego do spotkania Maryi i Józefa doszło właśnie w Galilei. Z jednej strony tradycja mówi, że w Seforis urodziła się Maryja (z tego wnioskujemy, że właśnie tam mieszkali jej rodzice), z drugiej strony możemy przypuszczać, że w Nazarecie zamieszkał cieśla z Betlejem Józef, który mógł znaleźć pracę przy rozbudowującym się mieście Seforis.

Zachowały się wspomnienia kilku pielgrzymów średniowiecznych o tym, że w Seforis istniało sanktuarium związane ze św. Anną²⁰. Fretellus (1137), Jan z Wurzburga (1165) oraz Toedoryk (1172) odnotowują, że Seforis było miejscem narodzenia Maryi. Natomiast w Talmudzie wspomniano, że w II w. po Chr. byli tam chrześcijanie, czyli już wtedy mogli oddawać cześć św. Annie.

Okolo 315 r. urodził się św. Epifaniusz²¹, którego zapiski mają wartość historyczną. W nich znajduje się wzmianka o tym, że pierwszy kościół w Seforis powstał dzięki nawróconemu na chrześcijaństwo Żydowi Józefowi z Tyberiady. W tym czasie Seforis nosiło nazwę Diocezarea²². Epifaniusz był wielkim znawcą problemów judeochrześcijańskich, sam pochodził z terenów judeochrześcijańskich Palestyny²³.

Seforis było miastem zamieszkanym przez Żydów. Od 57 r. przed Chr. było siedzibą Sanhedrynu. Do czasów Heroda Antypasa było stolicą jego tetrarchii. W czasach krzyżowców miasto odegrało bardzo ważną rolę w ich strategii militarnej. Po Nazarecie było najważniejszym centrum, gdzie władcą był Tankred

ogrody zapewniające wypoczynek. Centrum edukacyjne. Por. <<https://christiansocialservices.wordpress.com/2018/06/30/daughters-of-saint-anne-in-seforis>> [dostęp: 13.11.2020].

²⁰ Por. P. KASWALDER. *Galilea. Terra della luce. Descrizione geografica storica e archeologica de Galilea e Golan*. Edizioni Terra Santa Milano 2013.

²¹ Epifaniusz – święty, doktor Kościoła, ur. ok. 315 r., Beanduka k. Eleutheropolis (Palestyna), zm. 12 kwietnia 403 r. w drodze na Cypr, pisarz wczesnochrześcijański, po pobycie w pustelniach egipskich założył klasztor w Judei, którym kierował przez 30 lat; w 367 r. wybrany na biskupa Salaminę na Cyprze; polemizował z różnymi prądami herezyckimi; jego prace są cennym źródłem informacji o wczesnym chrześcijaństwie, zwłaszcza o herezjach; napisał m.in. *Panárion* (o herezjach), *Agkylrótós* (o Trójcy Świętej), *Perí métrōn kai stathmōn* (o różnych wersjach Starego Testamentu, biblijnych miarach i wagach oraz geografii Palestyny). Por. <<https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/Epifaniusz;3898243.html>> [dostęp: 13.11.2020].

²² Por. P. KASWALDER. *Onomastica Biblica. Fonti scritte e ricerca archeologica*. Jerusalem 2002.

²³ Por. I. GREGO. *I giudeo – critiani nel IV secolo. Reazione – Influssi*. Jerusalem 1982.

z Altawilla. Dzięki swemu położeniu zapewniało bezpieczeństwo drodze, która prowadziła od Aki aż do Tyberiady. Pielgrzym z Piacenca pisze, że w mieście Seforis czczono ampułę i kosz, które należały do Maryi.

Tradycja związana z Seforis to nie tylko tradycja średniowieczna. Niezależnie od tego, czy w Seforis narodziła się Maryja, czy Anna, od samego początku chrześcijaństwa w mieście obchodzi się wspomnienie św. Anny i jej córki Maryi, Matki Jezusa. Można powiedzieć, że krzyżowcy nie wymyślili sobie kultu św. Anny w Seforis, a raczej przywrócili pamięć tego, co przed wieloma wiekami tam się wydarzyło.

4. PUSTYNIA JUDZKA – WEDŁUG TRADYCJI MIEJSCE MODLITWY JOACHIMA

Tradycja jerozolimska wskazuje na miejsce modlitwy Joachima, o którym jest mowa w Protoewangelii Jakuba:

I zasmucił się wielce Joachim, i nie pokazał się swej żonie, lecz udał się na pustynię. I rozbił tam swój namiot, i pościł czterdzieści dni i czterdzieści nocy, i mówił do siebie Joachim: «Nie zstąpię z góry ani aby jeść, ani aby pić póki nie spojrzę na mnie Pan, Bóg mój i będzie modlitwa pokarmem i napojem»²⁴.

Joachim prawdopodobnie modlił się na Pustyni Judzkiej. Dolina ciągnąca się od okolic Jerozolimy aż do Jerycha nazywana jest Wadi Qelt. W części nieopodal Jerycha przyjmuje postać głębokiego kanionu o stromych ścianach. Na jednej z tych stromych ścian znajduje się klasztor św. Jerzego Kosiby.

Od IV w. w pustynnych grotach żyli tu mnisi spędzający czas na modlitwach. W VI w. wzniesiono tu pierwszy klasztor poświęcony Najświętszej Maryi Pannie. W pismach archiwalnych klasztoru z VIII w. pewien mnich mówi w tym miejscu „Dom Joachima”. Po zniszczeniach spowodowanych przez Persów w 614 r., został on odbudowany w czasach krzyżowców.

Według legendy dzisiejszy patron klasztoru św. Jerzy Kosiba skutecznie broił tego miejsca w czasie najazdu perskiego. Zginęło wówczas 40 mnichów, a Jerzy został uwięziony. Po wydostaniu się z niewoli żył w grotach do 620 r. Mnisi postanowili uhonorować jego imieniem klasztor²⁵. Dzisiejszy odnowiony monastyr pochodzi z końca XIX w.

²⁴ *Apokryfy Nowego Testamentu* s. 268-269.

²⁵ Hozebith, pisane również jako Chozebboth lub Koziba, jest oparte na hebrajskim imieniu *Hazeva*, oznaczającym kopanie. „Mądrość zbudowała sobie dom i wyciosała siedem kolumn” (Prz 9,1) – słowa te wskazują na twierdzę duchową, bogatą w cnoty i dary. Również klasztor jest budowlą wiszącą na klifie nad doliną, miejscem ciszy i kontemplacji mniszej. Por. *Bible walks. Wadi Qelt*. <<https://www.biblewalks.com/wadiQelt>> [dostęp: 13.11.2021].

Zgodnie z tradycją jaskinie Wadi Qelt były miejscem, w którym Eliasz (gr. Ηλίας) przebywał podczas suszy:

Prorok Eliasz z Tiszbe w Gileadzie rzekł do Achaba: «Na życie Pana, Boga Izraela, któremu służę! Nie będzie w tych latach ani rosy, ani deszczu, dopóki nie powiem». Potem Pan skierował do niego to słowo: «Odejdź stąd i udaj się na wschód, aby ukryć się przy potoku Kerit, który jest na wschód od Jordanu. Wodę będziesz pił z potoku, krukom zaś kazałem, żeby cię tam żywiły». Poszedł, więc, aby uczynić według rozkazu Pańskiego, i podążył, żeby zamieszkać przy potoku Kerit na wschód od Jordanu. A kruki przynosiły mu rano chleb i mięso wieczorem, wodę zaś pił z potoku. Lecz po pewnym czasie potok wyschł, gdyż w kraju nie padał deszcz (1 Krl 17,1-7).

W tym miejscu, w jaskini, znajduje się mała i duża kaplica – kościół św. Elia-sza. Ściany świątyni pokryte są freskami. Jeden z nich przedstawia Eliasza karmionego w jaskini przez kruka²⁶.

PODSUMOWANIE

Przedstawione sanktuaria objęte są szczególną czcią i kultem i nawiedzane przez bardzo liczne rzesze pielgrzymów. Kult wyraża się w dedykowaniu tych miejsc św. Annie. Przyjeżdżając do tych miejsc, przybywamy niejako do źródła. Wszystkie inne sanktuaria biorą swój początek właśnie od nich. Każdego roku w Jerozolimie sprawowana jest uroczysta Masza św., podkreślająca ciągłość i aktualność kultu św. Anny w ojczyźnie Jezusa Chrystusa²⁷.

Zarówno tradycja galilejska, jak i tradycja jerozolimaska mają swoje archeologiczne i geograficzne podłoże. Kaswalder podkreślił, że wszystkie starania krzyżowców o te miejsca święte świadczą o tym, że tradycja galilejska jest bardziej możliwa. Oficjalnie miejsce narodzenia Maryi jest czczone w Jerozolimie, ale mogło być przy Nazarecie.

Analiza źródeł historycznych i archeologicznych pozwoliła nam ukazać pradzieje miejsc związanych z życiem i kultem św. Anny. Zarówno dawniej, jak i dziś naznaczone są one obecnością pielgrzymów i czcicieli, którzy pragną pogłębić swoją wiarę i wyrazić wdzięczność za dar życia św. Anny. Historia miejsc

²⁶ Por. *tamże*.

²⁷ Jan Paweł II podczas swojej drugiej pielgrzymki do Polski w 1983 r. powiedział na Górze św. Anny: „Kult św. Anny zostaje włączony poprzez genealogię macierzyństwa w samą tajemnicę Wcielenia. Zostaje on wprowadzony do tej «pełni czasów», która nastąpiła wówczas, gdy Bóg zesłał Syna swego zrodzonego z Niewiasty. Postać św. Anny Samotrzeciej uzmysławia nam, jak Syn Boży stał się człowiekiem z Ducha Świętego, a równocześnie poprzez genealogię ludzkich pokoleń. Niech ta postać będzie dla was, drodzy bracia i siostry, stałym źródłem natchnienia w życiu codziennym, w życiu rodzinnym i społecznym. Przekazujcie sobie wzajemnie, z pokolenia na pokolenie, wraz z modlitwą, całe duchowe dziedzictwo życia chrześcijańskiego”.

związanych ze św. Anną pomaga nam bliżej poznać jej osobę, choć tak naprawdę najcenniejszym źródłem pozostają apokryfy.

Kontynuacja badań archeologiczno-historycznych pozwoli w jeszcze dokładniejszy sposób odsłonić tajemnicę rodziny Jezusa Chrystusa. Odnosząc się do kryzysu współczesnej rodziny, związanego m.in. ze staraniami o potomstwo, możemy wskazać rodzinę Anny i Joachima jako wzór modlitwy i głębokiej wiary w spełnienie obietnicy Bożej. Przecież ich starania o dziecko trwały długi czas. Świadectwo ich życia i prawdziwe zaufanie do Boga doprowadziło do wielkiego błogosławieństwa. Tak właśnie czyni Bóg. Każdą rodzinę zakorzenioną w Jego słowie hojnie obdarza i prowadzi ku zbawieniu, poprzez trudne doświadczenia, tak aby objawić swoją chwałę.

BIBLIOGRAFIA

- Apokryfy Nowego Testamentu. Ewangelie apokryficzne*. T. I. Red. M. Starowieyski. Kraków 2020.
- BALDI D.: *W Ojczyźnie Chrystusa. Przewodnik po Ziemi Świętej*. Przeł. A. Kowalski. Kraków – Asyż 1982.
- Bellermino Bagatti. <https://www.wikiwand.com/pl/Bellarmino_Bagatti> [dostęp: 13.11.2020].
- Bible walks. Wadi Quelt*. <<https://www.biblewalks.com/wadiQuelt>> [dostęp: 13.11.2020].
- Biblia. Stary i Nowy Testament*. Oprac. Zespół Biblistów Polskich. Częstochowa 2015.
- BIRLEY A.: *Hadrian*. Taylor&Francis 2000.
- Cascina Terme, Lari. Un Uomo di Pace. Padre Bellarmino Bagatti (1905-1990)*. Custodia di Terra Santa 2002.
- CHRISTIAN SOCIAL SERVICES: *Daughters of Saint Anne in Seforis*. <<https://christiansocial-services.wordpress.com/2018/06/30/daughters-of-saint-anne-in-seforis>> [dostęp: 13.11.2020].
- Encyklopedia PWN*. <<https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/Epifaniusz;3898243.html>> [dostęp: 13.11.2020].
- GREGO I.: *I giudeo – critiani nel IV secolo. Reazione – Influssi*. Jerusalem 1982.
- JAN PAWEŁ II: *Adhortacja apostolska Ecclesia in Asia* (6.11.1999). <<http://www.nauczaniejp2.pl/dokumenty/wyswietl/id/480>> [dostęp: 13.11.2020].
- JAN PAWEŁ II: *Homilia w czasie nieszporów maryjnych na Górze św. Anny* (21.06.1983). <<http://nauczaniejp2.pl/dokumenty/wyswietl/id/824>> [dostęp: 3.01.2021]
- JAN PAWEŁ II: *List o pielgrzymowaniu do miejsc związanych z historią Zbawienia* (29.06.1999). <https://opoka.org.pl/biblioteka/W/WP/jan_pawel_ii/listy/o_pielgrzymowaniu_29061999.html> [dostęp: 13.11.2020].
- KASWALDER P.: *Galilea, terra della luce. Descrizione geografica, storica e archeologica di Galilea e Golan*. <<https://www.edizioniterrasantait/shop/galilea-terra-della-luce/>> [dostęp: 13.11.2021].
- KASWALDER P.: *Galilea. Terra della luce. Descrizione geografica storica e archeologica de Galilea e Golan*. Edizioni Terra Santa Milano 2013.

- KASWALDER P.: *Onomastica Biblica. Fonti scritte e ricerca archeologica*. Jerusalem 2002.
- ROSIK M.: *Kościół św. Anny Jerozolima*. <<http://www.mariuszrosik.pl/?p=7521>> [dostęp: 31.10.2020].
- RUBINKIEWICZ R.: *Jerozolima*. W: *Encyklopedia katolicka*. T. 7. Lublin 1997 k. 1192.
- SILVESTRINI A.: *O Kościele w Ziemi Świętej. List do wszystkich biskupów* (28.03.2000). <https://opoka.org.pl/biblioteka/W/WR/kongregacje/kkwschodnich/ziemia_sw_2000.html> [dostęp: 13.11.2020].
- SOLECKI P.: *Saladyn i krucjaty*. Replika 2011.
- STANIEK E.: *Przy sadzawce Betesda*. Kraków 2001.
- STAROWIEYSKI M.: *Józef Flawiusz*. W: *Encyklopedia katolicka*. T. 8. Lublin 2000 k. 168-169.

Streszczenie: Artykuł podejmuje próbę ukazania miejsc kultu św. Anny w ojczyźnie Jezusa Chrystusa. Badania historyczne i archeologiczne dostarczają wiedzy na ten temat. Posługując się źródłami naukowymi, zostanie przedstawiona istota pielgrzymowania do miejsc świętych oraz niezwykle historyczne miejsca kultu upamiętniające życie św. Anny. Do tych miejsc należą: Dom Joachima i Anny w Jerozolimie, Seforis oraz klasztor św. Jerzego. Artykuł wskaże dwie tradycje związane z życiem św. Anny: jerozolimską i galilejską. W Kościele katolickim tradycja pielgrzymowania do miejsc świętych jest znana od początków wczesnego chrześcijaństwa. Wędrowka śladami Zbawiciela i Jego świętych pozwala wejść w wewnętrzną przemianę pielgrzymującego serca poprzez praktyki pokutne i ascetyczne. Pielgrzymi i czciciele wędrują do św. Anny, aby dotrzeć niejako do źródła i doświadczyć jej orędownictwa i łaski.

Słowa kluczowe: św. Anna, Ziemia Święta, Jerozolima, Seforis, św. Jerzy z Kosiba, tradycja jerozolimska, tradycja galilejska, pielgrzymi i czciciele.